

PERSPECTIVA SISTEMICĂ ȘI INTERACȚIONISTĂ ASUPRA COMUNICĂRII

În continuare evoluția teoriilor comunicării va fi marcată de două principii constitutive ale științei sistemice (sau două modele comprehensive a comunicării): **bucla retroactivă (feed-back-ul) și ordinea/dezordinea**. În *Întroducere la cibernetică* (1956), Ashby prezintă „modelul cutiei negre”, în care comportamentul este interpretat prin comparație cu finalitatea, în timp ce, simultan, această finalitate comandă fenomenul. Deci este luat în considerație feed-back-ul. Acesta nu este un fenomen de reflex automat, care leagă efectul de cauză. Acum lucrurile se complică.

În feedback există **o dimensiune de constatare și o dimensiune de intervenție**, fiecare fiind în mod evident legată de cunoașterea scopului, a obiectivului de atins.

Prin feed-back se realizează trei procese:

1. *informația* - ceea ce înseamnă că modularea mesajului are loc conform reacțiilor pe care interlocutorul ar trebui să le aibă. Nu putem cere feedback, dar putem să deducem din comportamentul perceput eficacitatea acțiunilor;
2. *evaluarea* – care se caracterizează prin decizie. Adică în funcție de evoluția informației de retur poate fi modificată comunicarea ca atare;
3. *retroacțiunea* – ceea ce ne indică faptul că fluctuațiile posibile ale situației determină ca sistemul să re-acționeze, re-luându-și acțiunea. Acest proces presupune existența unui control al sistemului, în sens cibernetic. Cele trei operații sunt continue și simultane.

Principiul ordinii și dezordinii presupune stabilitatea sistemului. Ideea este că orice sistem tinde spre echilibru. Dezordinea, în concepția sistemică poate să însemne nu neapărat degradare, ci organizare. Iar instabilitatea, dezechilibrul, devierea pot reprezenta factori de existență.

Comunicarea în general, comunicarea umană în particular, limbajul sunt sisteme. În consecință ele vor fi abordate sistemic, aplicându-se în psihosociologie, antropologie, lingvistică dând naștere disciplinelor: *pragmatica psihosociologică, antropologia comunicării, lingvistica discursului*. Dar pînă a vorbi despre acestea, nu trebuie să trecem cu vederea cele trei teorii sistemice: **teoria comenzii, teoria organizării prin comunicare și teoria constructivistă a comunicării**. Căci, căile deschise de aceste teorii și de sistemicieni în domeniul comunicării umane (recursivitate, cauzalitate finală, intersubiectivitate etc.) vor fi împrumutate de specialiști din alte domenii și care le vor prelucra în lumina disciplinelor lor. În felul acesta se va instaura o altă interpretare comprehensivă a comunicării.

Analizele *psihosociologilor interacționiști* se vor concentra asupra interpretării schimbului interindividual de mesaje. Cercetările teoretice ale acestora vor fi confruntate cu analiza comunicării concrete, mai ales ei își vor aplica studiile în domeniul psihiatriei.

„Margaret Mead, opunându-se modelului behaviorist a arătat că ființele umane acționează unele asupra altora pe baza schimburilor interindividuale simbolice. Psihosociologii interacționiști sunt preocupați de interpretarea pe care o efectuează receptorul în același timp cu decodarea mesajului. Cercetările asupra activității de interpretare demonstrează că sensul nu se naște doar din sistemele de semne prealabile schimbului, ci *reprezintă produsul interacțiunii mesajului emis cu mesajul primit* și ... care implică atât receptorul, cât și emițătorul ” [8].

Interacțiunea dintre elementele comunicării implică nu numai jocuri de limbaj, dar și jocuri psihologice. Aceasta este ceea ce vrea să ne arate analiza tranzacțională, fondată de E. Berne. Pentru Berne [9], tranzacțiile nu sunt deschise și clare; ele sunt supraîncărcate de mesaje ascunse, cu un fond dublu. În cadrul interacțiunii există un adevărat joc psihologic, în care fiecare individ tinde să-și structureze unele dintre relațiile cu celălalt printr-o serie de tranzacții ascunse, de comunicări indirecte. Obiectivul inconștient ar fi acela de a obține un avantaj asupra partenerului. Dacă vrem să înțelegem cum comunicăm, trebuie deci să ținem cont de faptul că, în tranzacțiile noastre, inventăm mijloace indirecte sau ascunse de a ne rezolva problemele interpersonale.

Analiza tranzacțională își propune să gestioneze schimburile de semne dintre oameni și nevoia de a fi recunoscuți în mod adecvat [10].

Autorul analizei tranzacționale, E. Berne, observă că adesea în procesul interacțiunilor sociale oamenii își schimbă maniera de a vorbi, tonalitatea, poziția, vocabularul, punctele de vedere, etc. O dată cu comportamentul se schimbă și emoțiile. De exemplu, același om poate fi într-un moment un tată și un soț tandru și iubitor, iar în altul un șef dictatorial sau un fiu nerecunoscător.

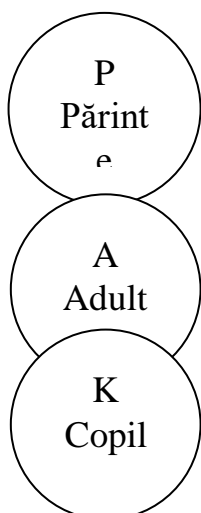
Știm că fiecare persoană deține un set de scheme ce îi determină comportamentul și care sunt legate de anumite stări ale eu-lui.¹ În acest sens, autorul vorbește despre trei categorii, sau stări ale eu-lui:

- 1) stările, care pot fi asemănate cu imaginea părinților;
- 2) stări autonome ale eu-lui ce sunt direcționate spre evaluarea obiectivă a realității;
- 3) stări, care funcționează din momentul fixării lor, în copilăria timpurie și demonstrând „rămășițe arhaice”.

Aceste stări sunt numite de către Berne:

- a) Părinte
- b) Adult
- c) Copil

¹ După Berne stările eu-lui pot fi descrise ca un sistem coerent de sentimente și modele comportamentale.

Fiecare persoana are părinți sau pe cineva care îi înlocuiește și deci fiecare păstrează stările părintelui, pe care le activează din când în când. Astfel, putem spune că „fiecare poartă în sine Părintele”.

Fiecare dintre noi (ne referim aici și la copii) este capabil să prelucreze anumite informații la nivel obiectiv, cu condiția ca aceste stări să fie activate. Deci, putem spune la fel de bine că „Fiecare persoană poartă în sine un Adult”.

Oricine a fost cândva mai tânăr decât acum, din această cauză el poartă în sine impresii din anii trecuți, care pot să transpară la un moment dat. Așadar, putem spune și aici, că „Fiecare dintre noi poartă în sine un Copil”.

În lucrarea sa Berne F., 1988, „Games people play” ed. Progress, p.19 autorul vorbește despre diferite tranzacții care pot să existe între indivizi.

Specificitatea acestei teorii este că noi suntem diferiți în timpuri diferite și în contexte diferite. Deci viața noastră, sentimentele, concepția despre lume depinde de starea ce se menține mai mult, de exemplu, învingătorul se află preponderent în starea de Adult iar învinsul se regăsește în starea Copil. Cea mai simplă schemă prezentată de către Berne este următoarea:

Școala de la Palo Alto la fel se leagă de modul de tratare psihosociologic al comunicării. Școala californiană de la Palo Alto ocupă un loc important în dezvoltarea „pragmaticii comunicării”. Abordarea acestei școli este caracterizată drept „axiomatică a intersubiectivității”. Cercetările din cadrul acestei școli formează o unitate prin referința comună la demersul sistemic în analiza *comunicării reale*, iar rezultatele la care ajung sunt destul de interesante și utile într-un demers asupra teoriei comunicării.

Bateson descoperind principiile demersului sistemic începe să se preocupe de aplicarea acestuia în științele sociale, dar mai ales de analiza comunicării și a principiilor demersului sistemic. În rezultat apare lucrarea *Communication, the social matrix of psychiatry*, în care comunicarea este prezentată drept “matrice în care sunt cuprinse toate activitățile umane”. Ceea ce determină înscrierea acesteea într-o perspectivă a universalismului și într-o abordare transdisciplinară. Orice activitate, științifică sau obișnuită, se situează în interiorul comunicării. În comunicare, se află cheia și explicația tuturor comportamentelor umane. La Palo Alto, Bateson își va dezvolta celebra ipoteză “*double bind*” (dubla constrângere), pe care, plecând de la psihologie, va încerca să o aplice în cadrul teoriei generale a comunicării.

Trei lucruri se află în centrul atenției Școlii de la Palo Alto: o teorie a comunicării pe care ar putea să-și fundamenteze demersul; o *metodologie a schimbării, care se bazează pe această teorie*; o *practică terapeutică ce abordează bolnavul mental într-un mod original*.

Aceste preocupări conduc la formularea următoarelor ipoteze în cercetarea comunicării în cadrul Școlii de la Palo Alto:

1. Esența comunicării constă în procesele relaționale și interacționale;
2. Orice comportament uman are o valoare comunicativă;
3. Tulburările psihice ale personalității pot deveni perturbări ale comunicării dintre individul purtător de simptome și anturajul lui.

Meritul acestei școli este aplicarea modelului sistemic al comunicării la domeniul relațiilor umane și la problemele privind tulburările psihice. Cercetătorii își încep studiile de la o analiză a familiei, percepută ca un sistem deschis, dar care se supune unor anume modele sociale și culturale. Acest sistem este un ansamblu ierarhizat, în care fiecare nivel servește drept context pentru nivelul inferior. Familia reprezintă o totalitate în care comportamentul de comunicare al unui membru îi influențează pe toți ceilalți. Unitatea de observat nu este individul, ci comunicările care definesc relațiile dintre unii și ceilalți. Caracteristicile familiei pot fi extinse prin analogie sistemului social.

Comportamentele nu pot fi înțelese doar printr-o referire la “caracterele” celui care le are, căci ele se supun unei cauzalități circulare (retroacțiunea membrilor). Fiind percepută ca un sistem homeostatic, familia are în interior un anumit număr de retroacțiuni negative și mecanisme de reglare care mențin stabilitatea. Existența familiei și menținerea legăturilor între membrii ei sunt regulile implicite, dar respectate în mod tacit. Dacă un singur element este mișcat din loc, întregul echilibru riscă să se năruie. Dar, pe de altă parte, familia este și locul retroacțiunilor pozitive și al proceselor de creștere, de dezvoltare și schimbare. În același mod pot fi explicate interacțiunile la nivel social și evidențiate caracteristicile comunicării sociale.

Concluzionăm că Școala de la Palo Alto abordează comunicarea sprijinindu-se pe modele teoretice și concepte provenite din demersul sistemic, din lingvistică și logică, pe care le suprapun analizei comunicării reale. Scopul demersului sistemic este formularea unei viziuni de ansamblu. Însă axiomele formulate de reprezentanții școlii sunt doar niște propuneri, după cum menționează Watzlawick [11].